Alkotmánybírósági döntés után

Az erős bírói hatalommal rendelkező országokban — mindenekelőtt az Egyesült Államokban — a bírósági döntések gyakorlatilag meghatározzák egy-egy oktatáspolitikai vita végkimenetelét. A végrehajtó hatalom hagyományos túlsúlyához szokott hazai közéletünk eddig aligalig tapasztalhatta a bírói döntés oktatáspolitikai jelentőségét. Az Alkotmánybíróság most az egyik legjelentősebb oktatáspolitikai kérdéskörben formált véleményt.

1. Az állami önkormányzati iskolák szellemisége, semlegesség

Eldőlt az MKM, valamint az önkormányzati és szakszervezeti oldal, illetve a kormánypártok és az ellenzék vitája, amely az oktatási törvény körül lángolt fel: az állami oktatásnak mostantól kezdve semlegesnek kell lennie. Az oktatáshoz való alapjog tehát a semleges iskolához való jogot jelenti. E megállapítás messze túlmutat a jelenlegi egyházi expanzió keltette jogos vagy jogtalan aggályokon, és bármely irányú állami ideológia ellen védelmet biztosít.

A magas testület a semlegesség követelményét így fogalmazza meg: **„A semlegesség azt követeli meg, hogy iskolái tantervét, szervezetét és felügyeletét az állam úgy alakítsa ki, hogy az ismereteket »tárgyilagosan, kritikusan és pluralista módon közvetítsék«…"**

A semlegességnek tehát a tantervekben tükröződnie kell: azaz nem lehet többé állami-önkormányzati iskolában keresztény vagy ökumenikus szellemiségű, esetleg ateista tanterv alapján tanítani. Akárki fogja is engedélyezni a tanterveket — a minisztérium vagy az önkormányzat —, csak akkor jár el törvényesen, ha a többi alkotmányos kritérium (például hogy fajta és felekezet ellen tilos izgatni) mellett a világnézeti semlegességet is ellenőrzi. Hasonlóképpen nem szervezhető olyan állami iskola, mely bármely világnézetileg elkötelezett intézménnyel együttműködik. Hasonlóképpen: a felügyeletből ki kell iktatni azokat a mozzanatokat és összefonódásokat, melyek világnézeti elkötelezettségű felügyeletet eredményezhetnek.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor gondosan ügyelt az egyensúlyra: a semleges tantervvel, felügyelettel szemben is megvédi a tanár véleménynyilvánítási szabadságát: **„Tárgyilagos tanítás esetén az állam nem kényszerítheti egyetlen tanárt sem arra, hogy saját meggyőződését elhallgassa."**

Ahol a mérsékelt erők mindkét oldalról politikai kompromisszumra törekednek, azaz nem akarnak egész iskolát átadni sem felekezetnek, sem vallásos szellemű egyesületnek, ezután megtehetik, hogy az állami iskola egyes osztályaiban vallásosan elkötelezett tanítást szerveznek. Annak leszögezésével, hogy **„ha a vallásos nevelés csupán egyes osztályokban folyik, ezekre nem vonatkozik az állami iskola vallási semlegességének követelménye"**, az Alkotmánybíróság láthatólag az általa is elvileg szorgalmazott teljesen világos elkülönültségből engedett a kompromisszum javára.

2. Erkölcsi, világnézeti nevelés

Azoknak, akik úgy vélik, az iskolából nem száműzhető a világnézeti nevelés — azaz az iskola nem lehet a puszta lexikális tudás tárháza — az Alkotmánybíróság szerint igazuk van: **„a világnézeti nevelés (…) minden iskola (…) lényegéhez tartozik."** Abban a vitában, hogy ez a „világnézeti nevelés" külön tárgyként valósuljon-e meg — azaz legyen-e erkölcstan, antropológia vagy hasonló — a döntés az ezt ellenzőknek kedvez, hiszen kimondja, a világnézeti nevelés egyensúlyának az iskola „egészében kell megvalósulnia", s nem a nyers részletekben.

3. A hittan az állami-önkormányzati iskolákban

Az Alkotmánybíróság döntéséből az is következik, hogy a hittan nem lehet állami-önkormányzati iskolában a pedagógiai program része. Hiszen ha az iskola nem foglalhat állást az egyes hitelvek igazságtartalmáról, akkor az a rendezvény, amely e szellemben működik (és a hittan definíciószerűen ilyen), nem lehet az iskola programjának része. A megfogalmazás azonban nemcsak negatíve van jelen: **„A semleges iskolában az államnak szabályozott kompromisszumot kell létrehoznia ott, ahol eleve az állami szabályozás hoz létre olyan helyzetet, amelyben a vallás és a vallástalanság szabadsága egymást kölcsönösen korlátozza. Ilyen »tér« például a kötelező iskolai oktatás keretében folyó világnézeti nevelés."**

„A világnézeti ismeretek teljes körű, kiegyensúlyozott arányú és tárgyilagos tanításának az iskola működése egészében kell megvalósulnia." Az iskola egésze viszont csak akkor tud kiegyensúlyozott maradni, ha az iskolán mint intézményen belül nem szerveződik egyes gyerekek számára olyan világnézeti tárgy, mely ezt az egyensúlyt megbillenti. (Ad abszurdum: az iskolai fakultatív hittan bevezetése esetén az egyensúly megtartása végett az iskoláknak kötelező ateista órát kellene tartaniuk a hittanra járó gyerekeknek. Ez persze rémálom, marad tehát a hittan tanrenden kívüli oktatása.)

4. Az önkormányzati funkció átadása

Az alkotmánybírósági döntés következtében lehetetlenné vált egyes önkormányzatok látszólag konfliktuskerülő, de valójában tanulókat, pedagógusokat „jobbágyként adó-vevő" magatartása — ahogy ezt szakszervezeti, illetve liberális önkormányzati oldalról fogalmazták —, hogy az épületeket funkcióval együtt adták át. (E magatartásra egyébként elsősorban maga a törvény ösztönzött.) Az Alkotmánybíróság ugyanis leszögezi: **„Az eddigi állami iskola épületének átadása az egyháznak iskola céljára, jogilag nem a semleges állami iskola megszüntetését jelenti (…) helyi önkormányzat a kötelező feladatot ellátó intézményét akkor szüntetheti meg, szervezheti át, ha az adott tevékenységről, szolgáltatásról továbbra is azonos színvonalon gondoskodik (…) funkciómegőrzés az iskola egyházi iskolaként való tovább működtetésével nem teljesülhet."**

Magyarán szólva mostantól kezdve csak azok a megoldások az alkotmányosak, amikor az önkormányzat az iskolát másik épületbe költözteti, s az épületet átadja az egyháznak. Elméletileg persze nem zárható ki, hogy az iskola intézményének megszüntetésével, más iskola bevonásával azonos színvonalon tud gondoskodni az oktatásról — ez azonban igen kevéssé valószínű.

„Az államnak (…) azok számára, akik nem kívánnak egyházi iskolába járni — tényleges alternatívát kell biztosítania azzal, hogy semleges iskola látogatását lehetővé teszi — e semleges iskola igénybevétele nem jelenthet számukra aránytalan terhet."

És másutt: „Csak a konkrét eset körülményei alapján dönthető el, mi minősül aránytalan tehernek." Az aránytalan teher fogalmának meghatározása számos bírói döntést igényel még.

A funkcióátadás tilalma mellett értelmezendő az a megjegyzés is: **„Nem »állami iskola« az, melyet ugyan az állam vagy önkormányzat tart fenn, de amelyben az állam vallásilag elkötelezett nevelést engedélyezett."** Azaz az önkormányzatnak és az államnak szabadságában áll a tulajdonában lévő iskolákban — ahogy ez ma számos településen történik — engedélyezni az ilyen nevelést, ez esetben azonban lemond arról, hogy az egyébként tulajdonában maradó iskolával elláthatja alkotmányban meghatározott kötelezettségét.

5. A magániskolák és egyházi iskolák jogegyenlősége

Az Alkotmánybíróság arra a vitára is pontot tett, amely az egyházak „sajátos minőségét" hangsúlyozta, speciális lehetőségeket követelt az egyházak számára más, nem állami iskolafenntartókkal szemben. Az Alkotmánybíróság nem fogadta el azt a sokak által vallott felfogást, hogy az egyházak a hívők egyszerű egyesületei. **„Az egyházak nem körülhatárolt résztevékenységre vagy meghatározott érdekek képviseletére szerveződnek, mint a gazdasági társaságok vagy az egyesületek, pártok, szakszervezetek, hanem a vallás gyakorlására. A vallás viszont a hívők számára a teljes személyiséget és az élet minden területét érinti és meghatározza. (…) Állammal szembeni autonómiájuk alapján a helyi önkormányzatok hasonlíthatók össze az egyházakkal. (…) Közös vonásuk az is, hogy az önkormányzat is elválaszthatatlan egy alapvető jog, a választópolgárok közösségét megillető önkormányzás joga gyakorlásától…"** Az egyházak eme kiemelése után, mely nyilván minden egyháztagot, s egyházi vezetőt megelégedéssel tölthet el, az Alkotmánybíróság azt is leszögezi, hogy ez speciális, „kiemelt" jelleg, azaz **„összehasonlításuk a helyi önkormányzattal csak a fenti szempontokra szorítkozhat, más vonatkozásban viszont inkább az egyéb közcélú szervezetekkel esnek egy tekintet alá".**

Mivel az oktatás, a nevelés egyértelműen a **„más vonatkozás keretébe tartozik, a magyar közigazgatás és tanügyigazgatás a továbbiakban egyenlőként kell hogy kezelje az egyházakat az egyéb közhasznú szervezetekkel".** Elesett az a tetszetős érv is, mely azt hangsúlyozta, hogy mind a vallásszabadságot, mind az egyházak iskolaindítási ambícióit pozitívan kell diszkriminálni a semlegesekkel szemben, hiszen az elmúlt évtizedekben a másik oldalra billent ki az inga. A határozat leszögezi: **„A pozitív és a negatív vallásszabadság egyenrangú, az állam egyiket sem tekintheti alapesetnek, amelyhez képest a másik kivétel." A másik kérdésre pedig az a válasz, hogy „a semleges iskolát választóktól várható el kisebb áldozat".**

• Nagy Péter Tibor

Interjú Kozma Tamással az egyházak és az iskolák kapcsolatáról

Nemcsak a hívőket, minden megfáradt lelket szolgálni kell

Kolozsvárt teológiát végzett, Szegeden tanári diplomát szerzett Kozma Tamás, az Oktatáskutató Intézet főigazgatója. Szakértőként is, teológusként is illetékes tehát, hogy véleményt nyilvánítson egyházak és iskolák kapcsolatáról. Két újabb kiadványban — az Educatio 1992/1. számában, valamint a Reformvitáink című kötetben Kozma Tamás aggodalmakat hangoztat. Ezekről kérdezi munkatársunk.

— Meglepett az ön két írása: azt hinné az ember, hogy egyháztag létére, ön apologétája, védelemezője lesz az egyházak szerepvállalásának az oktatásban. Ehelyett azt tapasztalom, kritikusan szemléli ezt a folyamatot.

— Aggódom, hogy az egyházak elveszíthetik azt a széles körű támogatást és rokonszenvet, amelyet a Kádár-rendszer végnapjaiban élveztek. Sokan ítélik úgy, hogy túl mohón láttak neki iskoláik visszaszerzésének. Saját kutatásaink szerint is az aktív egyháztagok mintegy 15-20 százalékát képezik a lakosságnak. További 30-40 százalékuk a „maga módján" vallásosnak nevezi magát. Ők azok, akiket meg is nyerhetnek, de el is idegeníthetnek az egyházak.

— Minisztériumi tisztviselők és egyházi személyiségek egyaránt arra hivatkoznak, hogy még csak egykori iskoláik elenyésző százalékát nyerték vissza, 2-3-4 százalékról beszélnek, nem többről.

— Akadnak azonban települések, ahol némely egyház — történeti okból — monopolhelyzetbe került vagy kerülhet az oktatásügyben.

— Például a tanítójelöltek egyharmada hamarosan egyházi képzőkből kerül ki…

— Igen, mert a népiskolák több mint 60 százaléka az 1948-as államosítás előtt egyházi kézben volt. Mégis úgy vélem, ma nem ez a királyi útja annak, hogy az egyházak végre visszatérjenek a magyar társadalomba: nemcsak híveiket kell szolgálniuk, hanem mindenkit, aki „megfáradt és megszomorodott". Ma újra sajnálatosan sokan vannak ilyenek. Ezért az egyházak társadalmi reintegrációjának kitüntetett útja a szeretetszolgálat — diakónia —, ahogy mi protestánsok mondjuk, s a karitász, ahogy a katolikusok nevezik. Szociális gondoskodás tanítással és neveléssel kombinálva — óvodák, napközik, kollégiumok, a speciális nevelés intézményei — ezek a keresztény örömüzenet hirdetésének valódi alkalmai azok számára, akik a „maguk módján" vallásosak, vagy még nem is azok.

— Mivel magyarázza az egyházi értelmiség szereptévesztését?

— A közvélemény úgy tartja, hogy 1948-ban egy régi politikai követelés teljesült: az egyházak és az állam szétválasztása. valójában az ellenkezője történt: az egyházak végletes államosítása. Azzal, hogy az egyházakat megfosztották vagyonuktól és önkormányzatuktól, minden korábbinál szigorúbb állami és ideológiai függőségbe kerültek. Értelmiségüket, mindenekelőtt a lelkészi kart, marginalizálták. Négy évtizeden át abban a tudatban nevelődtek, elzárva a kultúra, a tudományosság és a társadalmi cselekvés fősodrától, hogy ha nem üldözik is őket, valami dohos múlt maradványai. Csoda-e, ha 1989—90-ben a napfényre lépve, szinte káprázatatják őket a hirtelen jött lehetőségek? Erre a kihívásra nemcsak a lelkészi kar nem volt felkészülve, de senki, a pedagógusok sem.

— Az iskolarendszerbe nem férne bele az egyházi iskolák hálózata?

— Dehogynem. Az egyházi közép- és általános iskoláknak helyük lesz a jövő sokszínű iskolarendszerében: akárcsak más magániskoláknak. De egyelőre nincs tisztázva megnyugtatóan a (magán) iskolafönntartó és az intézmény viszonya. Például: milyen célt szolgáljanak. Az egyházközségi tagok gyerekeinek nevelését? A gyülekezeti tagok nevelését egyházi szellemben? Vagy pedig minden állampolgárét „keresztény szellemben"? A zsidó-keresztény hagyomány kultúraalakító szerepe nélkülözhetetlen és tagadhatatlan, enélkül nincs európai műveltség. Ezért az általános vallásismeretnek helye kell legyen a nyilvános iskolai oktatásban. Sajnos nincs tisztázva, hogy az egyházi iskolában, ha a költségvetés is finanszírozza, milyen szerepet vállaljon az iskolafenntartó és, mennyire alakíthatja a tanterveket. Ezt nem szabályozza törvény.

— De egyelőre az állami iskola helyzetét sem. Mit kellene tehát szabályozni?

— Talán szokatlan, amit most kimondok: az egységes közoktatás híve vagyok. A parlamentnek és a kormánynak meghatározó szerepet kellene betöltenie a közoktatás rendszerének alakításában.

— Tilalomfákat akar?

— Igen. A tisztesség tilalomfáit állítani a lelkiismereti szabadság és a demokrácia védelmében. Nyilvános iskolában többé semmiféle totális ideológiának nincs helye, amint nincs helye faji megkülönböztetésre, vallási gyűlöletre és osztályharcra szításnak sem. Továbbmegyek: véleményem szerint az ilyesmi magániskolákban is tilos, mert alkotmányellenes.

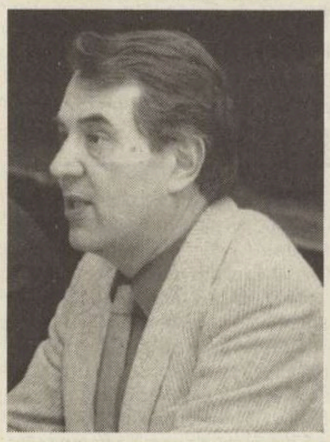

Kozma Tamás FOTÓ: HAJNAL PÉTER

— Végezetül: eddig általánosságban beszéltünk az egyházakról, holott itt a különböző egyházak súlya nagyon különbözik.

— Igaza van. De a törvény előtt valamennyi nyilvántartásba vett egyház egyenlő, nem lehetnek privilegizált és ismét üldözendő szekták a modern Magyarországon. Nemcsak mint egy olyan sokáig kirekesztett történeti egyház tagja mondom ezt — unitárius vagyok —, hanem mint művelt ember, aki tudja, hogy Erdélyben már 1568-ban kimondatott: „Senki a hite miatt ne üldöztessék." Épp 425 esztendeje.

— Úgy érti, hogy a mai négy történelmi egyház ne élvezzen különleges státust?

— Nem világos, melyik a „négy történelmi egyház". A világháború előtti szóhasználatban ez a római-katolikus, az evangélikus, a református és az unitárius egyházat jelentette, ma viszont katolikusokat, protestánsokat és izraelitákat értenek rajta. Rosszízű ez az ősiséggel való dicsekedés. Történelmi tény, hogy Magyarország katolikus többségű, erős protestáns kisebbséggel és történeti zsidó közösségekkel. Társadalmi tény viszont, hogy a személyes vallásosság mind kevésbé kötődik a tradicionális egyházakhoz.

— Az ökumenikus gondolat összekapcsolja a legkülönbözőbb felekezeteket; nem ilyen irányban kellene a jövő útját keresni?

— Az ökumenikus iskolák szembetalálták magukat egy súlyos dilemmával. Ezeknek az iskoláknak a létesítését tudniillik szülői közösségek kezdeményezték, következésképpen e szülői közösségek iskolafenntartói jogot gyakorolnak, holott ezek valójában önkormányzati iskolák. A helyzet jogilag rendezetlen. Ez is akadálya az ökumenikus iskolák terjedésének.

— Kiknek kellene tehát az iskola felett fenntartói jogot gyakorolniuk? Kié az iskola?

— Demokratikusan kell megosztani a befolyást az iskola fölött. A fönntartónak — akár önkormányzat, akár egyház, akár alapítvány — kell gondoskodnia az intézmény működési feltételeiről. Az országos és helyi kormányzatnak kell figyelnie a törvényességére. De hogy mit tanítsanak, az a tanárok dolga. Mégpedig nem az egyes tanároké az egyes iskolákban, ami növelné a kiszolgáltatottságot, és elkerülhetetlenné tenné a dilettantizmust, hanem a tanárok országos tudományos szervezeteié. E szervezeteknek — ha egyszer létrejönnek — kell majd őrködniük a tanítás hitelességén és a tanulás eredményességén.

• N. Sándor László

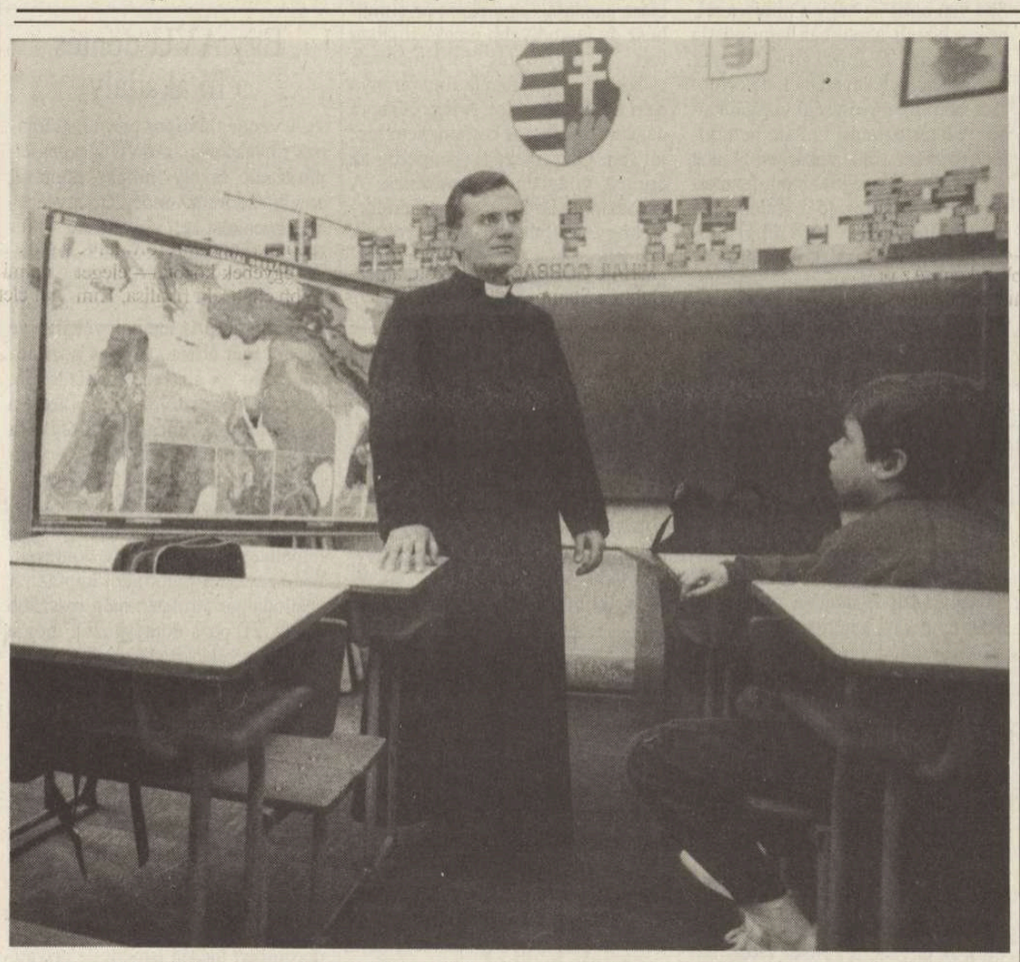

Az állami iskolákban nem lehet a hittan a hivatalos pedagógiai program része — szögezi le tanulmányírónk, az Alkotmánybíróság döntését elemezve. Képünk a Szív utcai iskolában készült, ahol az igazgató mégis programba állította a hitoktatást. Az ügyben botrány botrányt követett FOTÓ: MÜLLER JUDIT

Szegény eklézsia, jogfosztott pedagógusok

Sérelmes az egyházaknak visszaszolgáltatott iskolák pedagógusainak helyzete. A közalkalmazotti törvény előnyeit ugyanis nem élvezhetik a nem állami, azaz a magán- és az egyházi iskolák pedagógusai. Abban a módosítóindítványban, amelyet a napokban Kósáné Kovács Magda, az MSZP képviselője terjesztett a parlament elé, szerepelt volna egy olyan elképzelés is, hogy terjesszék ki valamennyi iskola dolgozóira a közalkalmazotti törvény hatályát, függetlenül a fenntartótól.

A parlamenti többség elutasította az indítvány napirendre tűzését. A pedagógus-szakszervezet nem adta fel a küzdelmet, és aláírásgyűjtési akciójának eredményeként már több mint negyvenháromezer aláírás gyűlt össze a parlamenti felirat alatt, mely egyenlő jogot követel minden pedagógusnak — hallottuk Szöllősi Istvánnétól, a pedagógus-szakszervezet főtitkárától.

A követelés indoklása, hogy függetlenül az iskola tulajdonosától, azonos tanterv szerint tanít, azonos fejkvóta szerinti támogatást kap minden pedagógus. Nem a tanárok és a tanítók óhajtották megváltoztatni az iskolák tulajdonjogát. Következésképpen indokolt, hogy a minden pedagógust megillető szabadságot, a végkielégítésre vonatkozó kedvezményeket, a tizenharmadik havi bért, a jubileumi jutalmat, az előmeneteli besorolás kedvezményeit törvényesen ugyanúgy élvezzék ők is, mint az önkormányzati-állami iskolákban tanító pedagógusok.

— Semmi bajunk az új iskolafenntartóval, a református egyházzal, amely a lelkiismereti szabadságunkat nem korlátozza — mondja Nagy József, a mezőtúri gimnázium és szakközépiskola tanára, aki a szakszervezet egyházi tagozatának ülésén vett részt —, a központi költségvetésből jutó összegek nem fedezik az iskolák minimális igényeit sem. Az önkormányzatok ezt saját iskoláikban pótolják saját költségvetésükből. Az egyháznak mint iskolafenntartónak kellene befoltoznia lyukas költségvetésünket, de az eklézsia szegény. Ezért vagyunk kénytelenek szervezkedni, és megkísérelni minimális jogaink szerződésbe iktatását. Bántóan szembetűnő különbségek mutatkoznak köztünk és más helyi iskolák pedagógusai között. Ezt kellene orvosolnia a törvénynek.

• N. S. L.

Minden eladó? — A kollégiumok nem…

A volt egyházi ingatlanok visszaadásáról törvény rendelkezik, ugyanakkor az önkormányzatoknak nem kis fejtörést okoz, hogy a visszaigényelt épületekben működő oktatási intézményeket hová költöztessék. Hasonló gondokkal küzd a budapesti önkormányzat is: a tulajdonviszonyok rendezéséig megmaradnak a feszültségek. Amire riportunk alábbi példája csak egy a sok közül…

A Káldor Miklós Kollégium három budai épületben működik: a Felvinci úton, a Bakfark utcában és a Donáti úton. Ez utóbbi épületet az egyház visszaigényelte, a kollégium fiatal, ambiciózus igazgatója, Singer János azonban úgy értesült, hogy a megmaradó két épületből az egyiket, a Bakfark utcait az önkormányzat egy másik oktatási intézménynek adja át: itt működne a mozgássérült és értelmi fogyatékos gyerekek általános iskolája — jelenlegi épületük ugyanis életveszélyessé vált. Később az igazgatónak kezébe került egy, a kollégiumokról szóló fővárosi önkormányzati előterjesztés is, amely alátámasztotta a szóbeli értesülést. Singer úr úgy érzi, hogy az épület elvétele alapjaiban torpedózná meg eddigi eredményeit és terveit.

Amikor 1991 augusztusában Singer János igazgató lett, hosszú távú kollégiumi koncepciót dolgozott ki. A „vállalkozó kollégium" nevet viselő koncepció távlati célja az, hogy az intézmény alapítványi formában működjön. Hisz az igazgató szerint csak akkor lehet tervezni, jó szakmai elképzeléseket megvalósítani, ha a tulajdoni viszonyok stabilak. A kollégium mellett működik már az „Ad Stúdium" alapítvány, amelyen keresztül több cég is támogatta már eddig is a kollégiumot. Számítógépekkel, elektromos írógéppel, telefaxszal, fénymásolóval gazdagodott az intézmény, sőt tavaly év végén az alapítvány és a kollégium közösen vásárolt egy balatoni ingatlant, igen jutányos áron. A Káldor Miklós Kollégium diákjai közgazdasági és kereskedelmi szakközépiskolások. A kollégiumban nyelvtanfolyamokat, számítógépes képzéseket szerveznek számukra, s igyekeznek bekapcsolni őket gyakorlati vállalkozásokba is. Ez utóbbi elsősorban az idegenforgalmat jelenti: az üres férőhelyeket bérbe adják, amiből a kollégium pluszjövedelemhez jut. Nyáron pedig a három épületből kettőt egy idegenforgalmi irodának adott bérbe a kollégium vezetősége, a harmadikat a diákok üzemeltették. Ehhez kapcsolódik az Angliában alapítványi keretek közt működő Young Enterprise projekt tervezett bevezetése; a diákoknak egy év alatt létre kell hozniuk egy vállalatot, ki kell találniuk a terméket, a szolgáltatást, s működtetni kell a vállalkozást. A Budapest Bank pedig támogatja a kollégiumi tantestületnek azt az ötletét, hogy diákbankot hozzanak létre — az elképzelések szerint a Bakfark utcai részleg műemlék részében.

— Sok-sok elképzelésünk van, de hogyan tervezzen egy igazgató, ha teljesen bizonytalan, hogy mit hoz a jövő? — kérdezi Singer János. — Tavaly október végén egy kollégiumi igazgatói értekezleten Honti Mária, a fővárosi önkormányzat oktatási ügyosztályának vezetője kijelentette: nem hoznak úgy döntést, hogy a tervezés szakaszában ne konzultálnának az érintettekkel. Azt hiszem, jogos a félelmem, hogy a fejünk fölött történik valami visszafordíthatatlan.

Honti Mária, a fővárosi önkormányzat oktatási ügyosztályának vezetője szerint felelős személy által szignált határozattervezet nem készült a fővárosi kollégiumokról. Az az álláspontjuk, hogy előbb a kollégium mint pedagógiai intézmény kritériumrendszerét kell megfogalmazni, s az elvi állásfoglalás alapján lehet felülvizsgálni a jelenlegi kollégiumi hálózat működését. A kollégiumi pedagógiai koncepció kidolgozását a fővárosi kollégiumi igazgatókkal együttműködve készítik elő. A Singer János által emlegetett határozattervezet pusztán olyan dokumentum, amelynek belső, hivatali egyeztetése folyik. Ebben a szakaszban még nincs miért bevonni a munkába egyes konkrét intézményeket.

Honti Mária szerint a kollégiumok nagy része alulfinanszírozott volt, s ezért némelyek kezdtek átalakulni vállalkozásokká. A vállalkozások bevételt jelentenek az intézményeknek, s az alkalmazottaknak többletjövedelemként is szolgálhatnak. Ez egyenetlen és tisztázatlan helyzeteket teremt. Singer János például azt szerette volna, hogy a kollégium épületeit alapítványi tulajdonba adja az önkormányzat: ugyanakkor minden ilyen kérelem esetében megvan az igény, hogy a tulajdonról való lemondás mellett továbbra is folyósítsák az állami és önkormányzati támogatást az alapítványi intézmény működtetéséhez. Emellett Honti Mária szerint egy alapítványi intézmény minden szabad kapacitást kihasználhat jövedelemszerzésre, és semmi jogi garancia nincs arra, hogy az intézmény működését s a bevétel felhasználását a közpénzekért és az önkormányzati vagyonért felelős önkormányzat a város érdekei szerint befolyásolhatná vagy ellenőrizhetné. Amit Singer úr szeretne, az az oktatási ügyosztály szerint irreális. Ennél égetőbb problémákra sem találnak egykönnyen megoldást, elég csak a Deák téri iskola ügyére gondolni. „Singer Jánosban rengeteg ötlet, vállalkozási kedv van, de tévedés azt hinni, hogy ez egyszerűen a hivatal elutasításával találkozik. A jelenlegi helyzetben — s különösen a fővárosban — az önkormányzatok nem mondhatnak le könnyedén ingatlanjaikról" — teszi hozzá az oktatási ügyosztály vezetője.

Honti Mária személy szerint nem zárja ki, hogy bizonyos fővárosi intézmények a jövőben alapítványi keretben működjenek — ha feladataikat így jobban el tudják látni. Erre egyébként van is példa. Ez azonban csak szűk körét érintheti az intézményeknek, s nem fenyegetheti a fővárosi önkormányzat kötelező feladatainak az ellátását. Mielőbb tisztázni kell, hogy az önkormányzati tulajdonban működő és fővárosi fenntartású intézmények vezetőinek hatásköre meddig terjed.

— A balatoni ingatlan vásárlása jó példa erre, mert az ügyosztályt csak a vásárlás után értesítette Singer János — mondja Honti Mária. — Márpedig — véleményem szerint — a tulajdonszerzés ugyanúgy önkormányzati közgyűlési határozatot kíván, mint a tulajdonról való lemondás. Az ok egyszerű: minden tulajdon puszta megléte — például karbantartása — is pénzbe kerül. Hogyan vállalja ezt a kötelezettséget a tulajdonos — jelen esetben a fővárosi önkormányzat —, ha a vásárláshoz nem adta beleegyezését? Végső soron az a kérdés, hogy ilyen vegyes — alapítványi és kollégiumi — tulajdon létrejöhet-e az egyik fél, jelen esetben az önkormányzat hozzájárulása nélkül. Ezeket a kérdéseket jogászok és pénzügyi szakemberek vizsgálják. Hogy ne legyen félreértés: jelenleg nem fegyelmiről van szó, csak az intézmény gazdálkodásának vizsgálatáról, ami kétévente amúgy is kötelező.

A fővárosi közgyűlés oktatási bizottságának elnöke, Sáska Géza szerint a közgyűlés határozata alapján kell felülvizsgálni a kollégiumi hálózatot. Párhuzamos, de egyeztetésekkel tarkított munka folyik: a kollégiumi igazgatói kamara elképzelése s az ügyosztály terve a munka végén fog összehangolódni. A végső szót a közgyűlés mondja ki.

Sáska Géza szerint a tervezésben fontos szerepet játszanak a volt egyházi ingatlanok: hosszú távú, stabil kollégiumi koncepcióra lenne szükség egy olyan helyzetben, amikor az önkormányzat épületeinek bizonyos hányada az egyházak tulajdonába kerül vissza. Ez sok feszültség forrása, s éppen a feszültségek oldása érdekében nagy az igény az iskolaépületek iránt. Sáska Géza hosszan sorolja a példákat: a Radnóti Gimnáziumnak, a Kodály Kórusiskolának és más intézményeknek is szükségük van új épületre. „Ha egy iskolaigazgató vagy tantestület azt mondja ebben a helyzetben, hogy csak az ő épületéhez ne nyúljanak, akkor ez azt jelenti, hogy a többi iskola sorsa nem érdekli. Én azonban nem gondolkodhatom csak személyekben, a közös ügyekben is kell. Sokan kérdezik, miért nem épít iskolákat a főváros? Visszakérdezek: miből? Tehát nemcsak iskolai érdek van, az egész helyzetet kell nézni, függetlenül e kollégium kérdésétől" — mondja Sáska Géza.

Ami pedig a vállalkozásokat illeti, korábban az oktatási intézményeknek módjukban állt ingatlant vásárolni, s így az adófizetők pénzéből — mivel az ingatlanok egy részét alapítványi formába tették át — fél magán-, fél köztulajdonok jöttek létre. Ezt a „balkáni" állapotot szüntette meg másfél évvel ezelőtt a fővárosi közgyűlés: jelenleg az önkormányzat engedélye alapján lehet csak ingatlant vásárolni. Sáska Géza szerint ugyanis ma kulcsfontosságú politikai kérdés, hogyan lehet megakadályozni, hogy a közpénzek ellenőrizetlenül kerüljenek a magánszférába. Hisz a közvagyon szétfolyásának vagyunk tanúi: az eredeti tőkefelhalmozás korát éljük, s ez érvényes az oktatásügyre is.

Az eddig elmondottakból világos: nem jelenti az oktatási intézmények önállóságának csorbítását, ha a kollégiumi férőhelyek racionálisabb — megegyezésen alapuló — kihasználására törekszik az önkormányzat. A mai helyzetben ugyanis számos kollégiumi igazgató érdekelt abban, hogy néhány szobát fönntartson üresen, mert akkor többletbevételhez jut. Másfelől ha az önkormányzat ezeket az összegeket betervezi a kollégium költségvetésébe, akkor természetesen tiltakoznak, hogy megsértették az önálló gazdálkodás elvét.

— Hogyan lehet ezt a dilemmát feloldani? — kérdezi Sáska Géza. — Teoretikusan egyszerű a válasz: olyan gazdag országban szeretnék élni, ahol a kollégiumi szabad férőhelyeket nem szükséges bérbe adni. Ilyen helyzetben ugyanis a piaci tevékenységet korlátozni lehet. De a mi helyzetünkben tudomásul kell venni, hogy a vágyakat csak az adókból lehet kielégíteni. Vagy visszafogjuk álmainkat, vagy több adót fizetünk. Nem látok más megoldást.

• Szalay László